

Se

Vaikka hämärtyneet vokaalivaihtelut ovat hyvin tyypillisiä uralilaisille demonstratiivipronomineille (Rédei 1973; Kulonen 2005), *se* on silti suomen kielen ainoa sana, jonka jopa taivutusparadigmassa on selittämätöntä vokaalivaihtelua painollisella ensitavulla. Esimerkiksi interrogatiivipronominin *kuka* obliikvivartalo *ke(ne)-* selittyy suppleetiolla eli kahden alkuaan eri pronominin *kuka* ja *ken* yhteenlankeamisella. Toisaalta demonstratiivipronominin *se* monikkovastineen *ne* obliikvivartalo *nii-* selittyy äännelaillisella monoftongiutumisella **ej > *ii* (Kallio 2018: 262–263). Sitä vastoin vastaavien yksikkömuotojen vartalonvaihtelu *se- ~ si- ~ sii-* on edelleen ilman yleisesti hyväksyttyä selitystä (vrt. Ojansuu 1922: 123–126; Alvre 1963).

Parhaiten vartalonvaihtelu on säilynyt pohjoiskantasuomen jatkajissa: *se-* yksitavuisissa sijoissa ja *si-* useampitavuisissa sijoissa paitsi *sii-* sisäpaikallissijoissa. Tosin illatiivissa on usein lyhyt vokaali sellaisissakin murteissa, joissa inessiivi ja elatiivi ovat aina pitkävokaalisia, mihin palaan silti vasta tuonnempana. Yhtä kaikki seuraavassa demonstratiivipronominin *se* keskeisimmät taivutusmuodot pohjoisissa itämerensuomalaisissa kielissä (joista itäisimmistä olen ottanut mukaan vain karjalan ja vepsän kirjakielet, sillä muut kielimuodot on jo juurta jaksaa kuvannut Larjavaara 1986: 116–125):

- Vanha kirjasuomi (IA 1980: 522–573): nom. *se*, gen. *sen*, partit. *site ~ sitä*, transl. *sixi*, iness. *si(j)ne ~ si(j)nä*, elat. *si(j)te ~ si(j)tä*, ill. *si(j)hen*.¹
- Nykysuomi (SKES 1969: 987–988): nom. *se* (murt. *see*), gen. *sen*, partit. *sitä*, transl. *siksi*, iness. *siinä*, elat. *siitä* (murt. *siittä*), ill. *sihen* (murt. *siehen, sibhen*).
- Inkeroinen (Nirvi 1971: 514): nom. *se*, gen. *se(ne)n*, partit. *sivä*, transl. *siks*, iness. *sīn*, elat. *sīnD* (< eksessiivi), ill. *sībe*.

1. Vanhaa kirjasuomea edustaa tässä Mikael Agricola, joka merkitsi *ii*:tä sekä *i*:llä että *ij*:llä. Tarkempaa jakaamaa en ole kuitenkaan laskenut, sillä *Index Agricolaensis* (IA 1980) ei valitettavasti sisällä morfologista analyysiä (esim. Agricolan *sine* saattoi olla paitsi demonstratiivipronominin *se* essiivi ja inessiivi myös persoonapronominin *sinä* nominatiivi).

- Karjala (Зайков 1999: 58–59): nom. *se*, gen. *sen*, partit. *sitä*, transl. *siksi*, iness. *sinä*, elat. *siitä*, ill. *siib*.
- Vepsä (Zaiceva 2010: 499): nom. *se*, gen. *sen*, partit. *sidä*, transl. *sikš*, iness. *siš* (anal.), elat. *sišpäi* (anal.), ill. *sibe*.

Myös vatjassa vastaava vartalonvaihtelu *se- ~ si- ~ sii-* on säilynyt pitkään, jos kohta asteittain alaa ovat vallanneet genetiivivartaloon *sene-* perustuvat analogiamuodot, joista ei kreevinissä ollut vielä jälkeäkään (vrt. kreev. nom. *se*, gen. *sen*, partit. *sitä*; Winkler 1997: 263–264, 328):

- 1800-luvun vatja (Ahlqvist 1856: 45): nom. *se*, gen. *sene* (sic, po. *sené*), partit. *sitä*, transl. *senehsi* (anal.), iness. *snä*, elat. *sitä*, ill. *sibé*.
- 1900-luvun vatja (Ariste 1948: 65): nom. *se*, gen. *senē*, partit. *sitä*, transl. *senessi* (anal.), iness. *snä ~ senezä* (anal.), elat. *sitä ~ senessä* (anal.), ill. *sibē*.
- 2000-luvun vatja (Маркус & Рожанский 2017: 456): nom. *sē*, gen. *sene*, partit. *sitä*, transl. *senessi* (anal.), iness. *senez* (anal.), elat. *seness* (anal.), ill. *sibe*.

Sitä vastoin pohjoisvirossa *se-* oli analogisesti yleistetty koko taivutusparadigmaan jo vanhimmassa kirjakielessä, mutta sittemmin vartalon *se-* on pitkälti vielä korvannut genetiivistä tuttu *selle-*:

- Vanha kirjapohjoisviros (EKVTS 1997: 141–142): nom. *se(e)*, gen. *sen*, partit. *sedda*, transl. *sex*, iness. *ses*, elat. *sest*, ill. *sesse*.²
- Nyky(pohjois)viros (Viitso 2003: 48): nom. *see*, gen. *selle*, partit. *se(a)*, transl. *se(lle)ks*, iness. *se(lle)s*, elat. *se(lle)st*, ill. *se(lle)sse*.

Samaten etelävirossa jo varhaisimmissa kielenmuistomerkeissä yksinomainen vartalo oli *se-*, joka on edelleen säilynyt mulgissa ja tartossa, kun taas võrossa ja setossa sen on nyttemmin korvannut johdos *seo-* (> *sjoo-* > *soo-*; Iva 2002: 399; Mägiste 2007: 85; Käsi 2011: 665–666, 679):

- Vanha võro (Wiedemann 1864: 35): nom. *sé*, gen. *sé*, partit. *sedä*, transl. *ses*, iness. *seh*, elat. *sest*, ill. *sehe*.
- Nykyvõro (Keem 1997: 42): nom. *seo*, gen. *seo*, partit. *seod*, transl. *seoss*, iness. *seoh*, elat. *seost*, ill. *seobhu*.

2. Vanhaa kirjapohjoisviros on edustamassa 1500-luvun kirjakieli (EKVTS 1997), josta attestoimattoman illatiivin olen kuitenkin poiminut 1600-luvun kirjakielestä (*Vana kirjakeele korpus* = <<http://vakk.ut.ee/>>).

Pohjois- ja eteläviron tavoin liivin taivutus on analogian myllertämää, ja jo kantaliivissä vartalona oli nominatiivissa **sē*-, partitiivissa **se*- sekä muissa sijoissa (**see*- >) **sie*- (vrt. liSal nom. *s(i)e*, partit. *sāda* ~ *seda*, gen./iness./elat. *sie/sies/siest*; Winkler & Pajusalu 2009: 172–173, 2018: 95):

- 1800-luvun liivi (Sjögren & Wiedemann 1861a: 116): nom. *se*, gen. *sie*, partit. *seda*, transl. *sieks*, iness. *sies*, elat. *siest*, ill. *siez*.
- 1900-luvun liivi (Kettunen 1938: LVIII): nom. *se*, gen. *sē*, partit. *siedā*, transl. *sieks*, iness. *sēs*, elat. *sēst*, ill. *sēzō*.
- 2000-luvun liivi (Viitso & Ernštreits 2012: 398–399): nom. *se*, gen. *sē*, partit. *siedā*, transl. *sieks*, iness. *sēsō*, elat. *sēstō*, ill. *sēzō*.

Itämerensuomalaiseen materiaaliin tutustuttuamme voimmekin seuraavaksi rekonstruoida vastaavat (myöhäis)kantasuomalaiset taivutusmuodot:

- Nom. **se*. — Lounaismurteissa, Länsi-Uudellamaalla sekä osin vanhassa kirjasuomessakin tavattavan pitkävokaalisen asun *see* myöhäsyntyisyyden osoittaa diftongiutumisen *ee* > *ie* puuttuminen. Kyseessä saattaa olla virolaisvaikutus, vaikka toisaalta vanhassa kirja(pohjois- ja etelä)virossa *se* oli niin ikään useimmiten lyhytvokaalinen (vrt. nom. *se* ~ *seb*; Göseken 1660: 33). Kantaliivin asuun **sē* taas palaan vasta tuonnempana.
- Gen. **sen*. — Inkeroinen, vatja sekä eräät karjalan ja pohjoisviron murteet suosivat tässä pidempää varianttia **senen*, joka selitetään pronominiin *hänen* ja *kenen* vaikutukseksi (vrt. Larjavaara 1986: 117–118). Nyky(pohjois)viron *selle* taas ilmestyi vanhaan kirjakieleenkin vasta 1600-luvulla (vrt. gen. *se* ~ *senne* ~ *selle*; Hornung 1693: 63). Kantaliivissä puolestaan äännelaillisesti **sen* > **see* > **sie* (vrt. Kallio 2016: 42, 59); liivissähän nominatiivin sijasta juuri genetiivi on yleensä ”perusmuotona”, johon liitetään sijapäätteet.
- Partit. **sitā*. — Koska **setā* tavataan vain niissä kielissä, joissa *e*:llinen asu on analogisesti yleistetty kaikkiin muihinkin sijoihin, alkuperäisempi asu on epäilemättä **sitā*.
- Transl. **siksi*. — Tähän pätee sama kuin edelliseen, ja lisätodisteena voidaan myös mainita vatjasta kivettynyt adverbi *sissi* ’siksi’ (VKS 2013: 1153).
- Iness. **siinä*. — Vaikka **siinä* ei enää esiinny eteläisissä itämerensuomalaisissa kielissä demonstratiivipronominin *se* paradigmaattisena inessiivinä, se on siitä huolimatta säilynyt niissäkin adverbina: (pohjois- ja etelä)viron *siin* ’täällä, tässä’ (jonka rinnalla võron ja seton analogiset *sib(n)* ja *siinh*³; VMS 1989: 408–409) sekä liivin *sīn* ~ *sīṅ* ’hier, dort’ (Kettunen 1938: 371; Viitso & Ernštreits 2012: 292).

3. Muun itämerensuomen inessiivipäätettä *-*ssA* vastaa etelävirossa *-*bnA*, ja ainoastaan Etelä-Pohjanmaan murteessa tavataan molemmat päätteet rinnakkain eli muulloin -*s* (< *-*ssA*) lukuun ottamatta seuraavia poikkeusryhmiä (ks. tark. Lauroselä 1913: 141–146):

- Elat. **siitä*. — Myös **siitä* saa lisätukea kivettyneistä adverbeistä: inkeröisen *sīd* 'sitten' (Nirvi 1971: 531), vepsän *sid'* 'тут, здесь' (Zaiceva 2010: 374) ja liivin *sīd* ~ *sī'd* ~ *sī'd* 'hier, hierher' (Kettunen 1938: 369; Viitso & Ernštreits 2012: 286). Toisaalta myös suomen murrevariantille *siittä* löytyvät vastineensa: pohjoisviron *siit* 'täältä, tästä' (VMS 1989: 409) sekä salatsinliivin *sīt* 'da, hier, hierher' (Winkler & Pajusalu 2009: 173, 2018: 291). Vaikka eteläviron *siist* taas on selvästi analoginen, myös se tukee pitkän vokaalin rekonstruointia.
- Ill. **si(i)hen*. — Illatiivin kohdalla on tähän asti kannatettu sekä pitkä- että lyhytvokaalisia rekonstruktioita, joiden paremmuuteen en vielä ota kantaa:
- Ill. **siiben* (Ojansuu 1922: 124)? — Tunnetusti vepsässä pitkät vokaalit lyhenevät kaikissa ympäristöissä (Kettunen 1922: 6–9) ja vatjassakin nimenomaan *b*:n edellä (Kettunen 1930: 133, 174). Toisaalta niissäkin kielissä, joissa pitkän vokaalin ei olisi äänneläillisesti pitänyt lyhenemistä, on tapahtunut juuri pronomineissa epäsäännöllisiä lyhenemisiä.⁴ Miksi taas vastaava lyheneminen ei olisi koskenut inessiiviä *siinä* ja elatiivia *siitä*, johtuisi tietysti siitä, että ne olisivat tällöin langenneet yhteen essiivin *sinä* ja partitiivin *sit* kanssa.
- Ill. **siiben* (Alvre 1963: 138–139)? — Jos puolestaan lähdemme lyhytvokaalisesta rekonstruktioista, voimme yksinkertaisesti selittää pitkävokaaliset illatiivit muiden sisäpaikallissijojen analogiaksi (vrt. sm. murt. *sieben*, joka on vanhastaan selitetty demonstratiivadverbien *siellä* ja *sieltä* analogiaksi; Ojansuu 1922: 125).

Nyky-suomen vartalonvaihtelu *se- ~ si- ~ sii-* palautuu siis ainakin kantasuomeen. Teoriassa se voisi olla jopa vanhempaakin, sillä demonstratiivipronomineilla sijataivutus näyttäisi kanta-uralissa olleen rikkaampaa kuin esimerkiksi persoonapronomineilla (Rédei 1998; Kulonen 2001) ja adjektiiveilla (Honti 1997; Rauhala 2015). Ikävä kyllä asian selvittämistä kuitenkin vaikeuttaa alussa jo mainittu demonstratiivipronomineille

1. tietyissä yksitavuisissa pronominivartaloissa: *mibnä, jobna, kubna, kebnä*; harv. *mubna, subna*.

2. possessiivisuffiksin edellä: *tuvabnani, tuvabnas, tuvabnansa, tuvabnamma, tuvabnanna* jne.

Koska alkuperäinen länsiuralilainen inessiivipäätte oli kiistatta *-*snA* (ks. viimeksi Ylikoski 2016), jo Lauri Posti (1953: 67–69) esitti äännelajeja **sn* > **ss* painottoman tavun jäljessä ja **sn* > **bn* pää- tai sivupainollisen tavun jäljessä. Tämä silti selittää Etelä-Pohjanmaan poikkeusryhmistä vain ensimmäisen, miksi itse ehdottaisin pientä tarkennusta: **sn* > **ss* painottoman jälkitavun ja avoimen lopputavun rajalla, **sn* > **bn* muualla (vrt. muutkin sibilantti + resonantti -yhtymät; Aikio 2015: 44). Myöhemmin inessiivipäätteksi analogisesti yleistettiin etelävirossa *-*bnA* ja muualla *-*ssA*, kun taas Etelä-Pohjanmaan murre on ainoana säilyttänyt kantasuomalaisen kahtiajaon, vaikka toki sekään ei täysin ole välttynyt analogioilta (vrt. *täs, tuas, puus, maas* jne.). Mainittakoon Etelä-Pohjanmaan murteessa olevan muitakin vastaavanlaisia arkaismeja, jotka voidaan perustellusti ajoittaa rautakautisiksi (Mantila & Leiviskä 2017).

4. Monessa murteessa kyseessä ei näytäkään olevan muuta kuin pelkkä puhenopeudesta riippuva vapaa vaihtelu: ”Nii se ol kamala ko, täyry *siben*, *siben* ko, kankal, kankampala oli ja *siiben* täyry sannta pistä ja sit laahat näi ni” (SMK 2013: 28). Toisaalta useat vanhat kielioipit tunsivat variantin *siben* (esim. Becker 1824: 75; Collan 1847: 75–76), jota pitkään suosi jopa itse Elias Lönnrot, ja kun hänelle asiasta huomautettiin, hän vastasi näin (1839: 162):

”Puhetlaatu tässä sanassa on epävakainen, toiset sanovat *Siiben* eli *Sieben*, toiset *Siben*. Tällä jälkimmäisellä tavalla sanotaan syntymäpaikoillaniki ja muualla Uudella maalla.”

Kaikesta huolimatta myös Lönnrot siirtyi ennen pitkää pysyvästi asuun *siiben*, josta täten tuli nyky-suomen standardi.

tyypillinen äänteellinen horjuvuus, mitä tulee erityisesti vokaaleihin. Ei nimittäin tarvitse mennä kuin demonstratiivipronominin *se* lähimpiin etäsukukielistä esitettyihin rinnastuksiin, että näemme jotain olevan vialla: ersän *ce* ja mokšan *ca* 'se' palautuvat kantamordvan asuun **sä*, jonka odotuksenmukainen vastine ei kantasuomessa olekaan **se* vaan †*sä*. Uralilaiseksi lähtömuodoksi onkin tavattu rekonstruoida joko pelkästään itämerensuomen perusteella **ce* ~ **ci* (Rédei 1973: 311, 1988: 33–34) tai sitten ympäripyöreästi **s3* (Janhunen 1981: 269).

Demonstratiivipronominin *se* vokaalivaihteluille lienee toistaiseksi varteenotettavimman selityksen antanut Pekka Sammallahti. Siinä missä hän perinteiseen tapaan palauttaa vartalon *se-* kantauralin asuun **se* (1979: 36), hän yhdistääkin vartalon *si-* pohjoissaamen pronomiiniin *dat* 'se', jota vastaa kantsaamen **tē-* sekä edelleen länsiuralin **ti-* (1998: 236). Toisin sanoen interrogatiivipronominin *kuka* ~ *ke(ne)-* tavoin vartalonvaihtelu *se-* ~ *si-* selittyisi niin ikään suppleetiolla eli kahden alkuaan eri pronominin yhteenlankeamisella: **se-* ~ **ti-* > *se-* ~ *si-* (vrt. Kulonen 2005: 209–210). Tällöin selittämättömäksi jäisikin enää pitkävokaalinen vartalo *sii-*, jonka tähänastinen tutkimus on ajatellut koostuvan lyhytvokaalisesta pronominivartalosta ja jonkinlaisesta siihen liitetystä johdinaineksesta (vrt. Ojansuu 1922: 51, 125; Alvre 1963: 142–149). Kieltämättä olisikin houkuttelevaa ajatella, että samalla tavalla kuin *siellä* ja *sieltä* olivat alkuaan johdoksen **si-kä-lä* yleispaikallissijat **si-kä-l-nä* ja **si-kä-l-tä*,⁵ myös *siinä* ja *siitä* olisivat alkuaan olleet johdoksen **si-jä* yleispaikallissijat **si-j-nä* ja **si-j-tä*. Vastaamatta on silti jäänyt se, miksi johtamattoman pronominin sisäpaikallissijat olisivat jopa taivutusparadigmassa korvautuneet muualta attestoimattoman johdoksen yleispaikallissijoilla.

Siinä missä illatiivin **si(i)hen* jälkitavu on yksiselitteisesti länsiuralilainen illatiivin päätte *-*sŋ* (Ylikoski 2016), inessiivi **siinä* ja elatiivi **siitä* eivät ainakaan päällepäin edes näytä *s*-sijoilta. Mikäli silti olettaisimme illatiivin alkuaan olleen lyhytvokaalinen **siben*, tällöin meillä olisi pitkä vokaali poikkeuksetta puuttuvan **s*:n vastineena (ts. **siinä* pro †*si-snä*, **siitä* pro †*si-stä*). Koska mitään tällaista äännelakia ei tunneta, ainoaksi oljenkorreksi jäisi olettaa päätteiden *-*snA* ja *-*stA* allomorfeja **-jnA* ja **-jtA* — samaan tapaan kuin kantsaamen illatiivipäätteelle *-*sēn* on oletettu allomorfi **-jēn* (Larsson 2009, 2012: 131–133), jonka olemassaolo on kuitenkin kyseenalaistettu (Sammallahti 2009). Ainakaan liivin *j*-latiivin ja viron murteiden *je*-illatiivin selittämiseen ei tarvita uralilaista latiivipäätettä **-j* (Viitso 2016: 155), ja ylipäänsä koko uralistinen latiivivillitys näyttäisi tulleen tiensä päähän (Aikio & Ylikoski 2007, 2016; Ylikoski 2016). Toisaalta kysyä sopii, miksi allomorfit **-jnA* ja **-jtA* olisivat olleet käytössä vain yhdessä demonstratiivipronominissa ja jopa siinäkin pelkästään yksikössä (vrt. **niissä* < **ne-j-snä*, **niistä* < **ne-j-stä*).

Koska vokaalinpidennys tuntuu mahdottomalta selittää, voimme ajatella päinvastaista ajatusleikkiä, että ehkäpä vokaali olikin alkuaan pitkä mutta että se useimpien sijojen tapauksessa äännelaillisesti lyheni umpitavussa (vrt. transl. **siksi*, adess. **sillä*,

5. Vaihtoehtoina ovat myös johdoksen **si-kä* ulkopaikallissijat **si-kä-lnä* ja **si-kä-ltä*. Yhtä kaikki adverbit näyttäsivät vasta kantasuomen hajottua levinneen pohjoisvirosta eteläviroon (vrt. *sääl*, *säält* pro †*siäl*, †*siält*) sekä edelleen liiviin (vrt. *säl*, *säld* pro †*sigäl*, †*sigäld*).

abl. **siltä*, all. **sillen*).⁶ Tällöin **siinä* ja **siitä* edustaisivat aiempaa uralilaista lokatiivia ja ablatiivia, jotka olisivat ottaneet inessiivin ja elatiivin funktion; essiivi **sinä* ja partitiivi **sitä* taas olisivat syntyneet vasta tämän jälkeen lyhytvokaalisten sijojen analogiana. Luonnollisesti tämä selitys edellyttäisi pitkävokaalista illatiivia **siiben*, kun taas esimerkiksi kivettyneenä adverbina säilyneen *s*-latiivin olisi oletettava aluksi olleen lyhytvokaalinen **sis*, jollaisesta onkin evidenssiä ympäri itämerensuomea:

- Suomi: *siis*, murt. myös 'sitten' (SKES 1969: 987).
- Inkeroinen: *sīz* ~ *siz* 'sitten' (Nirvi 1971: 514).
- Vatja: *sīz* ~ *siz* 'sitten' (VKS 2013: 1136–1137).
- Viro: *siis* ~ *sis* 'sitten' (VMS 1989: 409).
- Võro-seto: *sis* ~ *sys* 'sitten' (Iva 2002: 405; Mägiste 2007: 85; Käsi 2011: 703–704).
- Liivi: *sīz* ~ *siz* ~ *si'z* 'dann' (Kettunen 1938: 367; Viitso & Ernštreits 2012: 294).

Pidennys **sis* → **siis* olisi helppo selittää analogialla, ja viime kädessä koko *s*-latiivi lienee pelkkä loppuheittoinen translatiivi, jonka loppu-*ks* olisi fonotaktisesti mahdotomana lyhentynyt: **siksi* > †*siks* > **sis* (vrt. viimeksi Salminen 2014: 297). Palatakseni kuitenkin ajatusleikkiini: jos **si-* olisi sittenkin ollut tulosta umpitavussa tapahtuneesta lyhenemisestä, tämä taas olisi ristiriidassa Sammallahten edellä mainitun selityksen kanssa, sillä kantasuomen **ii* ja kantsaamen **ē* eivät voi vastata toisiaan.⁷ Nykytutkimuksen mukaan näet kantasuomen **ii* palautuu aiempiin sekvensseihin **ij*, **ijə*, **ijə* ja **ijə* sekä **ej* ja **ēj* (Aikio 2012; Kallio 2018; Pystynen 2018), joista jälkimmäiset palauttavat mieleen vanhan ajatuksen pronominivartaloon **śe-* liitetystä **j*:llisestä johdinaineksesta, mutta tällä kertaa se olisikin ollut koko taivutusparadigmassa eikä siis vain sisäpaikallisjoissa (ks. Taulukko 1).

6. Sitä vastoin monikollisissa obliikvisijoissa pitkä vokaali tavataan myös umpitavussa (vrt. transl. **niiksi*, iness. **niissä*, elat. **niistä*, adess. **niillä*, abl. **niiltä*, all. **niillen*, instr. **niin*), mikä on tulosta niiden myöhäsyntyisyydestä verrattuna vastaaviin yksiköllisiin obliikvisijoihin (vrt. Sammallahti 1998: 70, 203).

7. Toki ei voida sulkea pois sitä, että etenkin sellainen johdos kuin **si-kä(-lä)* palautuisi sittenkin asuun **ti-kä(-lä)*, sillä sen ensitavun **i*:tä on jo vaikeampaa selittää analogialla tai millään muullakaan. Voidaan myös spekuloida sillä, olisiko tällä joltain tekemistä pohjoisviron demonstratiivadverbien *siin* 'täällä, tässä' ja *seal* 'tuolla, tuossa' etäisyysopposition kanssa, että kyse olisikin alkuaan ollut kahdesta eri pronominivartalosta. Toisaalta kuten jo edellä mainitsin, eteläviron *sääl* ja *säält* näyttäisivät lainatun pohjoisvirosta (jonka aiemman *zä*:n lähin vastine oli etelävirossa *ää*), mikä selittäisi samalla sananalkuisen affrikaatan puuttumisen.

	Varhaiskantasuomi	Keskikantasuomi	Myöhäiskantasuomi
Nominatiivi	* <i>šej</i>	* <i>se</i>	* <i>se</i>
Akkusatiivi	* <i>šejm</i>	* <i>sen</i>	* <i>sen</i>
Genetiivi	* <i>šejn</i>	* <i>sen</i>	* <i>sen</i>
Essiivi	∅	∅	* <i>sinä</i>
Partitiivi	∅	∅	* <i>sitä</i>
Translatiivi	* <i>šejksə</i>	* <i>šejksi</i>	* <i>siksi</i>
Lokatiivi > inessiivi	* <i>šejnä</i>	* <i>šejnä</i>	* <i>siinä</i>
Ablatiivi ⁽¹⁾ > elatiivi	* <i>šejtä</i>	* <i>šejtä</i>	* <i>siitä</i>
Illatiivi	* <i>šejšəŋ</i>	* <i>šejsen</i>	* <i>siihen</i>
Adessiivi	* <i>šejn ülnä</i>	* <i>šejlnä</i>	* <i>sillä</i>
Ablatiivi ⁽²⁾	* <i>šejn ültä</i>	* <i>šejltä</i>	* <i>siltä</i>
Allatiivi	* <i>šejn üləŋ</i>	* <i>šejlen</i>	* <i>sillen</i>

Taulukko 1: Se varhaiskantasuomesta myöhäiskantasuomeen

Allatiivi **sillen* pro *†siilen* olisi tietenkin analogiaa muista ulkopaikallissijoista (joista tarkemmin Aikio & Ylikoski 2007, 2016). Vaikka varhaiskantasuomessa tavut olivat periaatteessa enintään kaksimoraisia (Kallio 2012: 230–234), ainoina mahdollisina poikkeuksina olivat nimenomaan tavut tyyppiä *(C)VjC (Janhunen 1982: 25–26). Yhtä kaikki akkusatiivin **šejm* ja genetiivin **šejn* voisi ennen pitkää katsoa lyhentyneen asuihin **šēm* ja **šēn*, kun taas nominatiivin **šej* lyhenemiselle ei ole tarjolla parempia syitä kuin analogia tai pronominien yleinen kuluminen. Toisaalta kantaliivin nominatiivin **šē* laava puolisuoppea etuvokaali oikeastaan edellyttäisikin umlautia: **ä*, **e* > **ē*, kun seurasi **i*, **j*, *((C)C)Ci tai *Cj (Kallio 2016: 51–52). Toisin sanoen **šej* > **se* ei sittenkään olisi koskenut koko kantasuomea, vaan vasta umlautin jälkeen kantaliivissä olisi tapahtunut **šēi* > **šē*. Toki tarkkaavainen lukija huomaa heti toisen ongelman, miksi sitten nominatiivia ei olisi koskenut **šej* > **sii*. Tosin meillähän ei oikeastaan olekaan kiistattomia esimerkkejä monoftongiutumisesta **ej* > **ii* yksitavuisissa sanoissa, vaan esimerkiksi verbin *viedä* imperfektivartalo on *vei-*.⁸

8. Analogia tuntuu epätodennäköiseltä, sillä esimerkiksi verbin *syödä* kantasuomalainen imperfektivartalo oli niin ikään **ei*-diftoongillinen (vrt. vatja *sei*, vöro *sei* 'söi'; Kallio 2018: 262). Tästä saammekin hyvän aasinsillan Heikki Ojansuun ehdotukseen, että kantasuomen monikolliset persoonapronomininit olisivat olleet **möö*/**töö*/**höö* obliikvi-vartaloinaan **mei-*/**tei-*/**bei-* (1922: 62–64). Tällöin suomen, viron ja liivin *e*-lliset nominatiivit olisivatkin pelkkää obliikvisijojen analogiaa. Hänen ideansa ei silti koskaan ottanut tuulta alleen, sillä nyky-suomen *me/te/he* ja kantaauralin

Mikä sitten olisi ollut vartaloon **še-* liittynyt johdinaines? Heikki Ojansuu (1922: 125) veikkasi sitä samaksi *i:*ksi, joka tavataan myös pronomineilla *tai*, *toi* ja *häi* (1922: 50–51). Viimeksi mainittujen levikki ulottuu kuitenkin vain suomesta lyydiin (Larjavaara 1986: 93–96, 102–103),⁹ ja sielläkin ne ovat tyypillisiä lähinnä nominatiiville (vrt. sm. murt. nom. *toi*, gen. *ton*, partit. *tota*,¹⁰ ill. *tohon*, all. *tolle*). Paul Alvre (1963: 143–149) puolestaan otaksui johtimen olleen tarkemmin määrittelemätön *-*jA-*, jonka vartalovokaalin hän ei silti olettanut säilyneen missään. Joka tapauksessa niin Ojansuu kuin Alvre olettivat johdinta käytetyn vain sisäpaikallissijoissa, vaikka nähdäkseni sen voi mainiosti rekonstruoida koko paradigmaan. Näin ollen kysyä sopii, oliko kyseessä edes johdin vai olisiko jo aikaisemmissa kantatasoissa pronominivartalona ollut **šej-*, miksi katse täytyykin lopulta suunnata demonstratiivipronominille *se* esitettyihin etäsukukielisiin vastineisiin, jotka niin tyypillisesti ovat säilyneet yksinä ja samoina etymologisesta sanakirjasta toiseen (esim. Collinder 1955: 56; SKES 1969: 987–988; Rédei 1988: 33–34; SSA 2000: 163):

- Ersä *ce*, mokša *сэ* 'se' < kantamordva **šä*. — Edellä puheena ollut epäodotuksenmukainen vokalismi on selitettävissä naapuripronominien vaikutuksella (vrt. ersä *те/не*, mokša *тя/ня* 'tämä/nämä' < kantamordva **tä/*nä* = kantasuomi **tä-mä/*nä-mä*; Keresztes 1986: 133). Sen sijaan koska kantasuomen **se(i)* taas ei selity millään riimisanalla, kantamordvan **šä* voidaan täten uskottavasti palauttaa juuri esisuomalaisytyypiseen asuun **šej*.
- Mari *cede* 'tämä'. — Melkein kaikki etymologiset sanakirjat varustavat tämän rinnastuksen kysymysmerkillä, ja jopa UEW:n mukaan sananalkuinen *s* pro *š* on "unregelmäßig" (Rédei 1988: 34). Gábor Bereczki (2013: 220) on kuitenkin aivan toista mieltä: "Im Wortanlaut ist im Tscheremissischen *š* > *s* die vollkommenen regelmäßige Fortsetzung von U **č* (s. Bereczki 1994: 50–1)." Viitatussa kohdassa hänen ainoat esimerkkisanansa ovat kuitenkin tämä sama sekä *сүзо* 'ukkometso', jossa on tapahtunut hänen itsensäkin tuntema assimilatio *š* *z* > *s* *z* (1994: 53). Jopa hänen mukaansa nämä kaksi ovat kirjakielen ainoat omaperäiset *s*-alkuiset sanat (2013: 220–221), minkä pitäisi jo soittaa hälytyskelloja. Sen enempää Bereczki kuin UEW eivät näe mitään vikaa vokalismissa, vaikka molempien kantaauraliin rekonstruoimat **e* ja **i* olisivat kantamarissa kehittyneet **e*:n sijasta **i*:ksi tai **ü*:ksi (Aikio 2014).

rekonstruoidut **me-/te-/se-* vastaavat jopa liian hyvin toisiaan. Kaikesta huolimatta koska kantasuomen **öö* voi tunnetusti palautua myös sellaisiin **e*:llisiin sekvensseihin kuin **eŋə* ja **çŋə* (Itkonen 1949: 46–47), Ojansuun ajatusta ei sinänsä voi pitää mahdottomana. Kaakkoishämäläisten murteiden *myö/työ/lyö*, vatjan *mü/tü(/bü)* ja pohjoisviron koillisrannikkomurteista Vaivaran *müö/tüö* olisivat näin sittenkin arkaismeja eivätkä siis esimerkiksi muinaiskarjalaisuuksia (vrt. myös Uppsalan evankeliumikirjan katkelman *möe/thöe/böe*; Häkkinen 2016: 144, 148, 153).

9. Ojansuun mainitsema liivin *t(u)oi* 'jener' (jonka eri sanakirjoista tuntee ainoastaan Sjögren & Wiedemann 1861b: 119) lienee yksi ja sama kuin nykyliivin *tuoi* 'toinen' (Viitso & Ernštreits 2012: 338) ja salatsinliivin *toin(i)* 'zweite, andere' (Winkler & Pajusalu 2009: 198, 2018: 308), jotka palautuvat kantasuomalaiseen asuun **toinēn* eivätkä siis ole missään tekemisissä mainitun *i*-aineksen kanssa.

10. Eräällä haapamäkeläisyntisellä kielimestarilla olen myös törmännyt ääntämykseen [tvta].

- Pohjoishanti *śi*, itähanti *t'i* 'tuo' < kantahanti **či*. — Konsonantti on perinteisesti palautettu uralilaiseen affrikaataan **č* (Paasonen 1903: 12–13, 1906), jota on kuitenkin uudemmassa tutkimuksessa pidetty kantaauralia nuorempana ainoastaan lainasanoissa ja neologismeissa esiintyvänä tulokkaana (Sammallahti 1988: 490–491).
- Nganasani *śiti* 'hän', enetsi *sed'eo* 'tuo', kamasši *šē* 'tuo'. — Samojedikielisten pronominiin jopa keskinäinen yhteenkuuluvuus on kyseenalainen saati sitten niiden kuuluminen yhteen suomalais-ugrialaisten pronominiin kanssa (Zayzon 2004: 179–181). Ainakin nganasanin *śiti* palautuu ihan toiseen kantasamojedilaiseen pronominiivartaloon **ket* (Aikio 2006: 17–19). Samoin kamasšin *šē* liittyynee kantasamojedin sekä jo kantaauralin demonstratiivipronomiiniin **tä* (Janhunen 1977: 152–153). Jäljelle jäävä enetsin *sed'eo* ei sekään ensitavun vokaaliltaan ole odotuksenmukainen, vaan enetsin *e*:tä vastaa kantasamojedin ja edelleen kantaauralin **ä* (Janhunen 1976; Helimski 2005; Aikio 2006: 9–11).

Päädymme siis länsiuralilaiseen eli suomalais-mordvalaiseen demonstratiivipronomiiniin **šej*, jonka merkitykseksi voidaan nyt entistäkin helpommin rekonstruoida 'se', kun marin, hantin ja samojedin virheelliset rinnastukset eivät enää ole häiritsemässä. Tähänastinen tutkimushan on usein tarjoillut niin tälle kuin melkein kaikille muillekin demonstratiivipronomineille vain sellaisia ympäripyöreitä käännöksiä kuin 'dieser, der, jener' (Rédei 1973: 311, 1988: 33–34). Demonstratiivipronomineja rekonstruoidessa tulisi kuitenkin ottaa huomioon koko systeemi: jos ja kun niistä perustelluimmin kantaauraliin voidaan palauttaa **tä* 'dieser' ja **to* 'jener', on järkevintä rekonstruoida seuraavaksi käsiteltävälle pronominille jokin muu funktio (vrt. **še* 'es'; Sammallahti 1979: 36). Tätä periaatetta noudattaen **šej* onkin analysoitu anaforisiksi pronominiksi (Kulonen 2005: 212–213).

Kaikesta huolimatta koska **šej* on verrattain suppealevikkinen, sitä ei ole välttämätöntä palauttaa kantaauraliin, vaan voimme pohtia myös muita vaihtoehtoja. Vaikka uralilaisista kielistä tunnetaan lainapronomineja (Blokland 2012), **šej* ei silti ikinä ole ollut edes varovaisesti esitettyjen joukossa. Demonstratiivipronominiin etymologiointia hankaloittaa myös se, että ne saattavat nopeasti siirtyä erilaisiin funktioihin läheisissäkin sukukielissä, mistä ei esimerkkejä tarvitse hakea Suomenlahden eteläpuolta kauempaa (Pajusalu 1999). Kielitypologien mukaan demonstratiivipronomineilla ei silti voi olla ei-deiktistä alkuperää (Diessel 1999: 150–153), vaan ainoana tunnettuina poikkeuksina ovat sellaiset partikkeleilla vahvistetut demonstratiivipronomininit kuin itämerensuomessakin vatjan *kase* (vrt. sm. *kas se*) ja vepsän *nece* (vrt. sm. *näet se*). Siksi näin lopuksi ilmaan heitettyinä ajatuksena: ehkäpä länsiuralin **šej* on jäänyt tarkemmin etymologioimatta siksi, että sitä on älytty vertailla vain muihin pronomineihin — kyse olisikin ollut partikkeli + demonstratiivipronomiini -kombinaatiosta, jonka jälkiosa olisi sittemmin vielä kulunut siten, että jäljelle olisi jäänyt pelkkä tunnistamattomaksi hämärtynyt partikkeli:¹¹ sen pituinen *se*.¹²

11. Malliesimerkinä ranskan *ce(t)* 'tämä, tuo' < latinan *ecce* 'kas' + *iste* 'tuo' (Väänänen 1963: 131).

12. Kiitokseni menevät Juho Pystyselle muutamista pienistä mutta sitäkin tärkeämmistä huomioista.

Lähteet

- AHLQVIST, AUGUST 1856: *Wotisk grammatik jemte språkprof och ordförteckning*. Acta Societatis Scientiarum Fennicae V 1. Helsingfors: Finska vetenskaps-societeten.
- AIKIO, ANTE 2002, 2006: New and old Samoyed etymologies. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 57: 9–57, 59: 9–34.
- AIKIO, ANTE 2012: On Finnic long vowels, Samoyed vowel sequences, and Proto-Uralic *x. – Tiina Hyytiäinen, Lotta Jalava, Janne Saarikivi & Erika Sandman (toim.), *Per Urales ad Orientem: Iter polyphonicum multilingue. Festschrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 264. Helsinki: Société Finno-Ougrienne. 227–250.
- AIKIO, ANTE 2014: On the reconstruction of Proto-Mari vocalism – *Journal of Language Relations* 11: 125–158.
- AIKIO, ANTE 2015: The Finnic ‘secondary e-stems’ and Proto-Uralic vocalism. – *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 95: 25–66.
- AIKIO, ANTE & YLIKOSKI, JUSSI 2007: Suopmelaš gielaid l-kásusiid álgovuodđu sáme- ja eará fuolkegielaid čuovggas. – Jussi Ylikoski & Ante Aikio (toim.), *Sámit, sánit, sátnehámit: Riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 253. Helsinki: Société Finno-Ougrienne. 11–71.
- AIKIO, ANTE & YLIKOSKI, JUSSI 2016: The origin of the Finnic l-cases. – *Fenno-Ugrica Suecana Nova Series* 15: 59–158.
- ALVRE, PAUL 1963: Pronoomeni see tüvedest läänemeresoome keeltes. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 9: 131–150.
- ARISTE, PAUL 1948: *Vadja keele grammatika*. Tartu: Teaduslik Kirjandus.
- BECKER, REINHOLD VON 1824: *Finsk grammatik*. Åbo: Bibel-sällskapets tryckeri.
- BERECZKI, GÁBOR 1992, 1994: *Grundzüge der tscheremissischen Sprachgeschichte*. Studia Uralo-Altaica 34, 35. Szeged: Universitas Szegediensis.
- BERECZKI, GÁBOR 2013: *Etymologisches Wörterbuch des Tscheremissischen (Mari): Der einheimische Wortschatz*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 86. Wiesbaden: Harrassowitz.
- BLOKLAND, ROGIER 2012: Borrowability of pronouns: Evidence from Uralic. – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 35: 1–34.
- COLLAN, FABIAN 1847: *Finsk språklära*. Helsingfors: Frenckell.
- COLLINDER, BJÖRN 1955: *Fenno-Ugric vocabulary: An etymological dictionary of the Uralic languages*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- DIESSEL, HOLGER 1999: *Demonstratives: Form, function, and grammaticalization*. Typological Studies in Language 42. Amsterdam: Benjamins.
- EKVTS = EPP EHASALU, KÜLLI HABICHT, VALVE-LIIVI KINGISEPP & JAAK PEEBO 1997: *Eesti keele vanimad tekstid ja sõnastik*. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 6. Tartu: Tartu Ülikool.
- GÖSEKEN, HEINRICH 1660: *Manuductio ad Linguam Oesthonicam*. Reval: Adolph Simon.
- HELIMSKI, EUGEN 2005: The 13th Proto-Samoyedic vowel. – Beáta Wagner-Nagy (toim.), *Mikola-konferencia 2004*. Szeged: SzTE Department of Finnougristics. 27–39.
- HONTI, LÁSZLÓ 1997: Fremdes oder Eigenständiges? Zum historischen Hintergrund der Attributivkongruenz in uralischen Sprachen. – Sirkka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra, László Honti, Paul van Linde & Osmo Nikkilä (toim.), *Finnisch-ugrische Sprachen in Kontakt*. Maastricht: Shaker. 135–144.

- HORNUNG, JOHANNES 1693: *Grammatica Esthonica*. Riga: Joh. Georg Wilck.
- HÄKKINEN, KAISA 2016: Uppsalan evankeliumikirjan katkelma, vanhin suomenkielinen käsi-
kirjoitus. – *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja* 106: 138–165.
- IA 1980 = *Index Agricolaensis*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja II. Helsinki:
Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- ITKONEN, ERKKI 1949: Beiträge zur Geschichte der einsilbigen Wortstämme im Finnischen.
– *Finnisch-Ugrische Forschungen* 30: 1–54.
- IVA, SULEV 2002: *Võro-eesi synaraamat*. Võro Instituudi toimõndusõq 12. Võro: Võro
Instituut.
- JANHUNEN, JUHA 1976: Adalékok az északi-szamojéd hangtörténethez. Vokalizmus: Az első
szótagi magánhangzók. – *Néprajz és Nyelvtudomány* 19/20: 165–188.
- JANHUNEN, JUHA 1977: *Samojedischer Wortschatz: Gemeinsamojedische Etymologien*. Castre-
nianumin toimitteita 17. Helsinki: Société Finno-Ougrienne.
- JANHUNEN, JUHA 1981: Uralilaisen kantakielen sanastosta. – *Journal de la Société Finno-
Ougrienne* 77: 219–274.
- JANHUNEN, JUHA 1982: On the structure of Proto-Uralic. – *Finnisch-Ugrische Forschungen*
44: 23–42.
- KALLIO, PETRI 2012: The prehistoric Germanic loanword strata in Finnic. – Riho Grünthal
& Petri Kallio (toim.), *A linguistic map of prehistoric Northern Europe*. Mémoires de la
Société Finno-Ougrienne 266. Helsinki: Société Finno-Ougrienne. 225–238.
- KALLIO, PETRI 2016: Historical phonology from Proto-Finnic to Proto-Livonian. – Valts
Ernštreits & Karl Pajusalu (toim.), *Studies on Livonian II*. Eesti ja soome-ugri keele-
teaduse ajakiri 7/1. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 39–65.
- KALLIO, PETRI 2018: Ensitavun diftongit kantasuoemessa. – Sampsa Holopainen & Janne Saa-
rikivi (toim.), *Περί ὀρθότητος ἐτύμων: Uusiutuva uralilainen etymologia*. Uralica Hel-
singiensiä II. Helsinki: Société Finno-Ougrienne. 251–268.
- KEEM, HELLA 1997: *Võru keel*. Tallinn: Emakeele Selts.
- KERESZTES, LÁSZLÓ 1986, 1987: *Geschichte des mordwinischen Konsonantismus*. Studia
Uralo-Altaica 26, 27. Szeged: Universitas Szegediensis.
- KETTUNEN, LAURI 1922: *Lõunavepsa häälik-ajalugu II: Vokaalid*. Acta et Commentationes
Universitatis Dorpatensis B III 4. Tartu: Tartu Ülikool.
- KETTUNEN, LAURI 1930: *Vatjan kielen äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran
Toimituksia 185. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KETTUNEN, LAURI 1938: *Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung*. Lexica Societa-
tis Fenno-Ugricae 5. Helsinki: Société Finno-Ougrienne.
- KULONEN, ULLA-MAIJA 2001: Über die Deklination der Personalpronomina in der finnisch-
ugrischen Grundsprache. – *Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum V*.
Tartu: PAAR. 178–182.
- KULONEN, ULLA-MAIJA 2005: Mutató névmások az uráliban és grammatikalizációjuk. –
Beatrix Oszkó & Mária Sipos (toim.), *Uráli grammatizáló*. Budapest: MTA Nyelvtu-
dományi Intézet. 207–213.
- KÄSI, INGE 2011: *Vanapärase Võru murde sõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- LARJAVAARA, MATTI 1986: *Itämerensuomen demonstratiivit I: Karjala, aunus, lyydi ja
vepsä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 433. Helsinki: Suomalaisen Kir-
jallisuuden Seura.
- LARSSON, LARS-GUNNAR 2009: Der Illativ Singular im Ullisjaure-Samischen. – *Finnisch-
Ugrische Mitteilungen* 32/33: 262–269.

- LARSSON, LARS-GUNNAR 2012: *Grenzen und Gruppierungen im Umesamischen*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 83. Wiesbaden: Harrassowitz.
- LAUROSELA, JUSSI 1913, 1914: Äännehistoriallinen tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta. Suomi 4:13:1, 4:13:2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LÖNNROT, ELIAS 1839: Graeca sunt; non leguntur. – *Mehiläinen* 1839: 155–163.
- MANTILA, HARRI & LEIVISKÄ, MATTI 2017: Onko Etelä-Pohjanmaan murteessa rautakautisia jälkiä? – *Virittäjä* 121: 160–175.
- MÄGISTE, JULIUS 2007: *Seto sõnastik*. Võro Instituudi toimõndusõq 19. Võro: Võro Instituut.
- NIRVI, R. E. 1971: *Inkeröismurteiden sanakirja*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 18. Helsinki: Société Finno-Ougrienne.
- OJANSUU, HEIKKI 1922: *Itämerensuomalaisten kielten pronominioppia*. Turun suomalaisen yliopiston julkaisuja B I 3. Turku: Turun yliopisto.
- PAASONEN, HEIKKI 1903: *Die finnisch-ugrischen s-laute I: Anlaut*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAASONEN, HEIKKI 1906: Über den ursprünglichen anlaut des finnischen demonstrativpronomens *se*. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 6: 211–212.
- PAJUSALU, RENATE 1999: *Deiktikud eesti keeles*. Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis 8. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- POSTI, LAURI 1953: From Pre-Finnic to Late Proto-Finnic: Studies on the development of the consonant system. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 31: 1–91.
- PYSTYNEN, JUHO 2018: *Itämerensuomen pitkien vokaalien alkuperä*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- RAUHALA, ILONA 2015: *Uralilaiset adjektiivit: Sanaluokan historian bahmottelua*. Helsinki: Bulbus.
- RÉDEI, KÁROLY 1973: Über die Demonstrativpronomina in den uralischen Sprachen. – *Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Erkki Ikonen sexagenarii die XXVI mensis aprilis anno MCMLXXIII*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 150. Helsinki: Société Finno-Ougrienne. 311–319.
- RÉDEI, KÁROLY 1988: *Uralisches etymologisches Wörterbuch*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- RÉDEI, KÁROLY 1998: Zur Geschichte der finnougriischen Personalpronomina. – *Linguistica Uralica* 34: 341–352.
- SALMINEN, TAPANI 2014: Suomalais-samojedilaisia muotovertailuja. – Nobufumi Inaba, Jorma Luutonen, Arja Hamari & Elina Ahola (toim.), *Juuret marin murteissa, latvus ylittää Uraliin: Jublakirja Sirkka Saarisen 60-vuotispäiväksi 21.12.2014*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 270. Helsinki: Société Finno-Ougrienne. 291–302.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1979: Über die Laut- und Morphemstruktur der uralischen Grundsprache. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 43: 22–66.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1988: Historical phonology of the Uralic languages with special reference to Samoyed, Ugric, and Permic. – Denis Sinor (toim.), *The Uralic languages: Description, history, and foreign influences*. Handbuch der Orientalistik 8: Handbook of Uralic Studies I. Leiden: Brill. 478–554.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1998: *The Saami languages: An introduction*. Käräsšohka: Davvi Girji.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 2009: On the origin of the illative singular morphology in Saami. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 60: 9–28.
- SJÖGREN, ANDREAS JOHAN & WIEDEMANN, FERDINAND JOHANN 1861A: *Livische Grammatik nebst Sprachproben*. St. Petersburg: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.

- SJÖGREN, ANDREAS JOHAN & WIEDEMANN, FERDINAND JOHANN 1861B: *Livisch-deutsches und deutsch-livisches Wörterbuch*. St. Petersburg: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- SKES = Y. H. TOIVONEN, ERKKI ITKONEN, AULIS J. JOKI & REINO PELTOLA 1955–1978: *Suomen kielen etymologinen sanakirja* I–VI. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 12. Helsinki: Société Finno-Ougrienne.
- SMK = ERKKI LYYTIKÄINEN, JORMA REKUNEN & JAAKKO YLI-PAAVOLA 2013: *Suomen murrekirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- SSA = ERKKI ITKONEN & ULLA-MAIJA KULONEN 1992–2000: *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- WIEDEMANN, FERDINAND JOHANN 1864: *Versuch ueber den Werroehstnischen Dialekt*. St. Petersburg: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- VIITSO, TIIT-REIN 2003: Rise and development of the Estonian language. – Mati Ereht (toim.), *Estonian language*. Linguistica Uralica: Supplementary Series 1. Tallinn: Estonian Academy Publishers. 130–230.
- VIITSO, TIIT-REIN 2016: The essive in Livonian. – Valts Ernštreits & Karl Pajusalu (toim.), *Studies on Livonian II*. Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri 7/1. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 145–175.
- VIITSO, TIIT-REIN & ERNŠTREITS, VALTS 2012: *Līvõkīel-ēstikīel-leṭkīel sōnārōntōz*. Tartu: Tartu Ülikool.
- WINKLER, EBERHARD 1997: *Krewinisch: Zur Erschließung einer ausgestorbenen ostseefinnischen Sprachform*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 49. Wiesbaden: Harrassowitz.
- WINKLER, EBERHARD & PAJUSALU, KARL 2009: *Salis-livisches Wörterbuch*. Linguistica Uralica: Supplementary Series 3. Tallinn: Estonian Academy Publishers.
- WINKLER, EBERHARD & PAJUSALU, KARL 2016, 2018: *Salis-Livisch*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 88, 89. Wiesbaden: Harrassowitz.
- VKS = SILJA GRÜNBERG (TOIM.) 2013: *Vadja keele sõnaraamat: 2., täiendatud ja parandatud trükk*. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- VMS = VALDEK PALL (TOIM.) 1982, 1989: *Väike murdesõnastik*. Tallinn: Valgus.
- VÄÄNÄNEN, VEIKKO 1963: *Introduction au latin vulgaire*. Bibliothèque française et romane A: Manuels et études linguistiques 6. Paris: Klincksieck.
- YLIKOSKI, JUSSI 2016: The origins of the Western Uralic *s*-cases revisited: Historiographical, functional-typological and Samoyedic perspectives. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 63: 6–78.
- ZAIČEVA, NINA 2010: *Uz' vepsä-venälaine vajehnik*. Petroskoi: Periodika.
- ZAYZON, RÉKA 2004: Funktionswandel deiktischer Stämme im Nganasanischen: Grammatikalisierung, Lexikalisierung, Pragmatikalisierung. – *Acta Linguistica Hungarica* 51: 171–198.
- Зайков, П. М. 1999: *Грамматика карельского языка (фонетика и морфология)*. Петрозаводск: Периодика.
- Маркус, Е. Б. & Рожанский, Ф. И. 2017: *Современный водский язык: Тексты и грамматический очерк*. Санкт-Петербург: Нестор-История.